

Artiklerne 17 og 54 i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelse i borgerlige sager, herunder handelssager, skal fortolkes således, at i retssager, som er anlagt efter konventionens ikrafttræden, skal værnetingsklausuler i arbejdskontrakter, indgået inden konventionens ikrafttræden, skal værnetingsklausuler, indgået inden konventionens ikrafttræden anses for gyldige, selv om de var ugyldige efter de ved arbejdskontraktens indgåelse gældende nationale lovbestemmelser.

Kutscher	O'Keeffe	Touffait	
Mertens de Wilmars	Pescatore	Mackenzie Stuart	Bosco

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 13. november 1979.

A. Van Houtte
Justitssekretær

H. Kutscher
Præsident

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
F. CAPOTORTI
FREMSAT DEN 24. OKTOBER 1979¹

Høje Ret.

1. Den præjudicielle sag, som jeg i dag skal behandle, rejser to interessante problemer om fortolkningen af Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager. Første

gang foreligger der nemlig mulighed for at belyse spørgsmålet, om værnetingsklausuler, vedtaget af en arbejdskontrakts parter, i henhold til konventionens artikel 17, har gyldighed i alle tilfælde, uanset visse medlemsstaters retssystemer ikke giver mulighed for at udelukke nationale retters kompetence i arbejdsretlige forhold. Såfremt dette besvares

¹ — Oversat fra italiensk.

bekræftende, skal det, da det drejer sig om arbejdskontrakter, indgået og gennemført inden konventionens ikrafttrædelse (altså inden 1. februar 1973) afgøres, om de pågældende klausuler i henhold til selve konventionens artikel 54 har gyldighed i alle de tilfælde, hvor den pågældende ret skal afgøre en retssag, som er anlagt efter ovenfor nævnte tidspunkt.

artikel 17 under alle omstændigheder ikke kunne finde anvendelse, idet konventionen først trådte i kraft i Frankrig efter at den pågældende kontrakt var indgået. Endelig blev sagen forelagt cour de cassation (afdelingen for arbejds- og socialretlige sager), og ved dom af 10. januar 1979 forelagde denne domstolen en anmodning om præjudiciel afgørelse af følgende spørgsmål:

Jeg skal kort sammenfatte sagens faktiske omstændigheder. Den 27. oktober 1971 blev René Collin, som er fransk statsborger, ansat af det tyske selskab Sanicentral, Saarbrücken. Han skulle arbejde i Forbundsrepublikken Tyskland, men uden noget fast arbejdssted. Arbejdskontrakten indeholdt en skriftlig *ad-hoc*-klausul, hvorefter en tysk ret skulle være kompetent til at påkende eventuelle tvister mellem parterne vedrørende deres respektive forpligtelser. Arbejdsforholdet blev afbrudt den 8. december 1971, og Collin anlagde ved stævning af 26. november 1973 sag ved tribunal d'instance de Molsheim (Bas-Rhin), som også fungerer som arbejdsret, og påstod det tyske selskab dømt til at betale ham løntillæg og forskellige godtgørelser. Den franske ret erklærede sig kompetent under henvisning til, at efter fransk ret er klausuler om udelukkelse af stedlig kompetence i arbejdskontrakter uden gyldighed.

»Må Bruxelles-konventionens artikel 17 i medfør af dennes artikel 54 fremtidig føre til, at værnetingsklausuler i en arbejdskontrakt indgået før den 1. februar 1973, som var ugyldige efter den dagældende nationale lovgivning, uanset datoen for parternes aftaler eller det omstridte arbejdes udførelse er gyldige, når retssagen er anlagt efter 1. februar 1973?»

Cour d'appel de Colmar, som arbejdsgiveren appellerede til, stadfæstede ved dom af 23. september 1976 første-instansens afgørelse for så vidt angik muligheden af at udelukke kompetencen og tilføjede, at Bruxelles-konventionens

2. Jeg mener ikke, at der består nogen tvivl om, at konventionen i sin helhed bør finde anvendelse på arbejdsforhold. Ganske vist har arbejdsretlige spørgsmål en særlig karakter, som adskiller dette retsområde væsentligt fra andre privatretlige retsområder, og giver retsområdet en vis karakter af offentlig ret; og ganske vist tages der i mere end én stats retspleje vedrørende arbejdsretlige tvister, ved sammensætningen af det dømmende organ og ved særlige processuelle bestemmelser, hensyn til, at arbejdstageren bør sikres en særlig beskyttelse ved en sådan proces, idet arbejdstagerens retsstilling er svagere. Alligevel må man være opmærksom på, at den individuelle arbejdskontrakt traditionelt anses som hørende til privatretlige forpligtelser, samt at Bruxelles-konventionen under

alle omstændigheder ikke alene ikke udelukker arbejdsretlige forhold fra sit anvendelsesområde (modsat social sikring, jf. artikel 1, stk. 2, nr. 3), men at sagsområdet desuden heller ikke er genstand for særlige bestemmelser, som adskiller sig fra bestemmelserne om almindelige kontraktforpligtelser. Som bekendt er visse sagsområder nemlig underlagt særlige *ad-hoc*-bestemmelser på grund af deres særlige karakter (forsikringsager, kredittøb og lån; de i artikel 16 anførte sager, hvor alene én kontraherende stats retter er kompetente), hvoraf fremgår, at såfremt de kontraherende stater havde ønsket også at underkaste arbejdstvister særlige bestemmelser, ville de utvivlsomt udtrykkeligt have angivet dette. Den omstændighed, at konventionen ikke indeholder sådanne *ad-hoc*-bestemmelser, tillader at slutte, at konventionens fædre har ønsket at lade arbejdsretlige forhold være omfattet af konventionens anvendelsesområde.

Den »forklarende rapport« fra det ekspertudvalg, som blev tilstillet regeringerne sammen med konventionsudkastet (Jenard-rapporten) støtter afgørende denne opfattelse. Det fremgår nemlig på side 42, at det — for tvister i forbindelse med en arbejdskontrakt — havde været meningen at indrømme den stats domstole, hvor arbejdet blev udført, en enekompetence; dette ville have medført, at enhver værnetingsaftale var udelukket. Men denne idé blev opgivet efter langvarig diskussion af de i rapporten anførte grunde: den tid, der ville gå, indtil Fællesskabet havde udarbejdet reglerne om den lov, som skulle gælde for arbejdskontrakten, samt den omstændighed, at der er flere grupper arbejdsta-

gere, der befinder sig i forskellige situationer og endelig fordi man ikke ville afskære parterne fra ved aftale selv at bestemme den kompetente ret. Det konkluderes i rapporten, at konventionens almindelige værnetingsbestemmelser — herunder artiklerne 17 og 18 — finder anvendelse på arbejdskontrakter, i hvert fald indtil konventionen eventuelt ændres ved indgåelse af en aftale på området.

3. Det fremgår tilstrækkeligt klart af ovenfor anførte, at en værnetingsaftale i en arbejdskontrakt er lovlig og har gyldighed, hvis den opfylder de i konventionens artikel 17 fastsatte betingelser. Som yderligere et argument kan anføres, at artiklen angiver de værnetingsaftaler, som er ugyldige (såfremt de strider mod artiklerne 12, 15 og 16), men ikke nævner værnetingsaftaler i arbejdskontrakter.

Konventionens ordning er tilsyneladende altså forskellig fra og i modsætning til visse nationale retssystemer: navnlig fransk ret, hvorefter værnetingsklausuler er ugyldige, når de vedrører arbejdsretlige forhold (artikel R 517-1 i arbejdsloven, som godkendt ved dekret af 12. 9. 1974) og den italienske ret (artikel 413, sidste punktum i retsplejeloven, som ændret ved lov nr. 533 af 11. 8. 1973). Disse forhold kunne give anledning til at undersøge, hvorfor denne forskel består og i hvert fald hvilke konsekvenser, den

kan have for konventionens anvendelse. Begrundelsen for det første spørgsmål kan være, at den i nævnte lovgivninger anførte ugyldighed af værnetingsklausuler skal bevare reglerne om stedlig kompetence, medens der her er tale om parternes internationale kompetence, hvilket er en anden form for kompetence. Imidlertid kan det gøres gældende, at der til grund for forbudet mod værnetingsaftaler inden for arbejdsretten ligger et ønske om at sikre arbejdstageren en bedre beskyttelse under sagens behandling, og at dette gælder i lige grad såvel i de forhold, som udelukkende udspiller sig på statens område, som i de forhold, som har international karakter og omfattes af konventionen. Sammenhængen i disse to situationer bliver navnlig klar, når det tages i betragtning, at Bruxelles-konventionens formål er ved sine bestemmelser at ensarte Fællesskabets retsorden i borgerlige sager og den ud fra dette mål tilsigter at skabe samme forhold mellem de kontraherende fællesskabslandes retter, som eksisterer mellem retterne i et land.

Det fremgår altså af ovenstående, at den løsning, som konventionens fædre har valgt, tilsyneladende har baggrund i en anden opfattelse af arbejdsforholdene end den, som ligger til grund for bestemmelserne i det franske og italienske retssystem; jeg skal også anføre, at denne begrebsopfattelse sandsynligvis er knyttet til en forventning om en mere systematisk regulering af arbejdsretten, således som Jenardrapporten klart angiver det. Efter min mening er en sådan systematisering så meget mere nødvendig, som en værnetingsaftale efter artikel 17 under

den gældende retstilstand ikke er betinget af, at der består en objektiv sammenhæng mellem tvisten og den dømmende myndighed, som bliver kompetent ved værnetingsaftalen; dette indebærer, at en retsinstans, som ikke har nogen forbindelse til den del af det samfund, hvori arbejdsforholdet indgår, i kraft af en værnetingsaftale må påkende tvister i forbindelse med arbejdsforholdet. Det forekommer mig endvidere også at burde nævnes, at ifølge artikel 6 i udkastet til Fællesskabs-konventionen om de lovbestemmelser, som finder anvendelse på kontraktforhold, kan det af en arbejdskontrakts parter eventuelt aftalte om, hvilken lov, der skal finde anvendelse, »ikke indebære, at arbejdstageren fratages den beskyttelse, som de præceptive lovbestemmelser, der ellers skulle finde anvendelse, sikrer denne ...«. Mellem disse to spørgsmål om valg af lovbestemmelser og værnetingsaftale består der utvivlsomt en vis pærellel sammenhæng, selv om der som bekendt er tale om to forskellige spørgsmål; derfor forekommer det mig betydningsfuldt, at det af udkastet til konventionen fremgår, at arbejdstagerens beskyttelse ikke skal ofres til fordel for et princip om, at parterne har ubegrænset aftalefrihed på disse områder.

Jeg skal nu gå over til at behandle det andet spørgsmål: Hvad gælder i det tilfælde, hvor en medlemsstats bestemte nationale regler, som er indført efter konventionens ikrafttrædelse, strider mod konventionens regler? Uafhængigt af spørgsmålet om, hvorvidt internatio-

nale aftaler har forrang for en stats nationale ret — hvilket spørgsmål er løst bekræftende af visse nationale forfatninger, men ikke omtalt af andre — er det min opfattelse, at det af sammenhængen mellem fællesskabsretten og konventionen i henhold til Rom-traktatens artikel 220 samt den opgave, som påhviler Domstolen til at ensarte fortolkningen, fremgår, at konventionens regler går forud for en medlemsstats nationale endog senere indførte regler (som bekendt er de kontraherende medlemsstaters stilling efter tiltrædelelsesakten i dag den samme). Med andre ord gælder det af Domstolen adskillige gange hævdede princip om fællesskabsrettens forrang i forhold til medlemsstaternes retssystem også for den i EØF-traktatens artikel 220 forudsatte konvention, som Domstolen skal sikre en ensartet fortolkning af.

4. Jeg har i indledningen præciseret det spørgsmål om de tidsmæssige aspekter, som den nationale ret har stillet. Afgørende for spørgsmålets løsning er fortolkningen af konventionens artikel 54, stk. 1.

Det fremgår af denne bestemmelse, at konventionen finder anvendelse på retssager, der er anlagt efter konventionens ikrafttræden. Følgelig er den eneste betingelse for, at konventionen også gælder for de tvister vedrørende omstændigheder, som er opstået inden konventionens ikrafttræden, at søgsmålet er anlagt efter dette tidspunkt. Ifølge en i nationale retssystemer allerede fulgt

praksis gælder overgangsreglen for sagsanlægget, hvorved den nye ordning alene gælder for sager, som er anlagt efter dette tidspunkt. Hvis der ikke gjaldt en sådan overgangsbestemmelse, kunne det hævdes under henvisning til princippet om *tempus regit actum*, at konventionen også gjaldt for verserende sager; for at undgå de problemer, særlig af praktisk karakter, som en sådan løsning havde medført, er der i konventionen optaget regler, som regulerer overgangen fra det tidligere system til det nye system på en sådan måde, at de nye bestemmelser får virkning inden for rimelige grænser.

Det i artikel 54 indførte kriterium giver ikke anledning til nogen vanskeligheder i de tilfælde, hvor der er tale om at afgøre tidsmæssige konflikter vedrørende bestemmelser, som omhandler rent processuelle forhold eller handlinger, altså forhold eller handlinger, som foreligger i selve sagen. Hvis derimod den pågældende konventionsbestemmelse forudsætter, at der inden selve sagen foreligger en retshandling eller et retsforhold, opstår spørgsmålet, om de samme kriterier fortsat er gyldige. Den opfattelse, hvorefter artikel 54 vedrører konventionsbestemmelser af førstnævnte ovenfor angivne karakter, mens konventionen for så vidt angår dens bestemmelser, som er knyttet til udvikling i privates retsforhold, kun gælder i de tilfælde, hvor dette forhold er opstået efter konventionens ikrafttrædelse, forekommer nemlig vigtig.

Som jeg allerede fremhævede i mit forslag til afgørelse den 17. november

1976 i sag 25/76, Segura mod Bonakdarian (Sml. 1976, s. 1866), indeholder konventionen visse bestemmelser af materiel karakter »som [er] nødvendige forudsætninger for, at de i konventionen omhandlede processuelle virkninger kan indtræffe«. I andre tilfælde, (som de i artikel 17 angivne), indgår parternes ønske om at nå et vist processuelt mål i kontraktmæssig sammenhæng, i en materielretlig sammenhæng. Men hvad der i hvert fald er vigtigt for konventionens anvendelse, er den virkning, som er tilsigtet med en bestemt retshandling (her den i arbejdskontrakten optagne værnetingsklausul): altså netop den processuelle virkning — som kun kan indtræffe inden for rammerne af en retssag og altså efter retssagens anlæg — uanset de øvrige kontraktbestemmelser.

Under hensyn hertil finder jeg, at artikel 54 bør fortolkes således, at den gør sådanne konventionsbestemmelser som artikel 17 gyldige, selv om det forhold, der henvises til, ligger forud for konventionens ikrafttrædelse. Dette er årsagen til, at den regel, som anerkender lovligheden af værnetingsklausuler, også gælder for kontrakter indgået inden dette tidspunkt.

I det foreliggende tilfælde var de franske appelretters stilling påvirket af den omstændighed, at alene de nationale regler var gældende ved indgåelsen af værnetingsklausulen (idet konventionen endnu ikke var trådt i kraft) og at — som det blev anført — disse regler indebar, at værnetingsklausulen var ugyldig. I en sådan situation kan der opstå tvivl om, hvorvidt artikel 54 så og sige kan gøre en aftale gyldig, som allerede ved indgåelsen var ugyldig. Men til støtte for aftalens gyldighed kan anføres tre argumenter. Den omstændighed, at en aftale er ugyldig efter en medlemsstats ret, er for det første ikke til hinder for, at den kan bedømmes anderledes efter et andet retligt kriterium (her konventionens); da aftalens materielle indhold ikke var anfægtet, kan klausulens retlige virkning bestemmes anderledes ud fra et andet retssystem. Dernæst, selv om det antages, at der er tale om efterfølgende at give en klausul retsvirkning, som var ganske uden retsvirkning ved indgåelsen, kan det indvendes, at intet er til hinder for at ændre et bestemt forhold ved udstedelsen af en retsregel med tilbagevirkende kraft; dette gælder så meget desto mere for så vidt angår anerkendelsen af gyldigheden af dokumenter, som ved udfærdigelsen var behæftet med grove formmangler, idet muligheden for at afgive sådanne anerkendelser — også for privatretlige viljeserklæringer — indrømmes under bestemte betingelser i adskillige retssystemer. Som bekendt gælder der for indgreb med tilbagevirkende kraft på det privatretlige område alene en begrænsning i følgende situationer: nemlig i de tilfælde, hvor der er tale om velerhvervede rettigheder og retskraftige domsafgørelser; udover disse tilfælde kan lovgiver frit udstede love, som også gælder for fortiden. Men for mig er et andet argument afgørende: i denne sag er det unødvendigt at indrømme artikel 17 tilbagevirkende kraft under henvisning til artikel 54, alene af den grund, at spørgsmålet om

værnetingsklausulens gyldighed alene havde betydning for retssagens anlæg og dens processuelle virkning, som ovenfor angivet, først blev aktuel efter konventionens ikrafttræden. Efter min mening har nærværende værnetingsaftales ugyldighed efter den franske ret aldrig haft

nogen betydning, idet arbejdskontraktens indholdsmæssige virkninger, men ikke dens processuelle, var indtruffet inden 1. februar 1973; da forudsætningen for de processuelle virkninger indtræden — retssagens anlæg — blev opfyldt, var konventionen allerede trådt i kraft.

5. Afslutningsvis foreslår jeg Domstolen at besvare de af Frankrigs cour de cassation (afdelingen for arbejds- og socialretlige sager) ved dom af 10. januar 1979 forelagte spørgsmål således: »Artiklerne 17 og 54 i Bruxelleskonventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, skal fortolkes således, at i retssager, som er anlagt efter konventionens ikrafttræden, skal værnetingsklausuler i arbejdskontrakter indgået inden 1. februar 1973, anses for gyldige, selv om de var ugyldige efter de ved kontraktens indgåelse gældende nationale retsregler«.